

Η ΒΑΣΚΑΝΙΑ

Η λέξη είναι αρχαία ελληνική, όπως το ρήμα βασκαίνω και αρχικά σήμαινε το φθόνο και την κακολογία ή σκολοφάντια. Αργότερα το κακό που προκαλείται απ' την επήρεια του φθονερού ματιού, το μάτιασμα κατά τη λαϊκή έκφραση.

Η πίστη στη βασκανία ήταν κοινή σε πολλούς λαούς της αρχαιότητας. Οι αρχαίοι Έλληνες πίστευαν σ' αυτήν, όπως δείχνουν οι αναφορές του Δημοκρίτου, του Πλουτάρχου, του Αριστοτέλη και του Λιχίνη. Πίστευαν πως ο «βάσκανος σφθαλμός» μπορούσε να προσβάλλει κάθε έμψυχο ή άψυχο, ιδιαίτερα δε τους ανθρώπους εκεινοι που διακρίνονταν για τη σωματική τους ομορφιά ή είχαν γενικά εξαιρετική προσωπότητα ιδιότητες. Τα παιδιά θεωρούνταν σαν τα πιο εύκολα και πιο συχνά θύματα της βασκανίας. Όταν ο πατέρας είχε «βάσκανον σφθαλμόν» η μητέρα απομάκρυνε τα παιδιά για να μην τα βλέπει ο πατέρας τους πολύ χρονικό διάστημα. («ὅστε μη δεικνύωνται τὰς γυναικὰς αὐτοῦ τὰ παιδιά, μηδὲ πολὺν ἔαν χρόνον ὑπὸ τῶν τοιούτων καταβλέπτεσθαι» — Πλουτάρχου, Συμποσιακά, Ε', 7).

Οι μαρτυρίες των θιβλών της Παλαιάς Διαθήκης — παρ' ότι λίγες — φανερώνουν την πίστη και των Εβραίων στη βασκανία: «Μη συνδέιωνε ἀνδρὶ βασκάνῃ» αναφέρει το βιβλίο των Πανομιών (Κεφ. 23,6). Στους Ρωμαίους ειδική θεά η Cupina, είχε έργο να αποτρέπει την επίδραση της βασκανίας. Ο Βιργίλιος αναφέρει την περίπτωση θασκού που παραπονιόταν για την βασκανία των αρνιών του από άγνωστο άνθρωπο.

Αλλά και σήμερα η πίστη στη δύναμη του θάσκανου ματιού είναι πλατιά διαδομένη σ' όλες τις ηπειρούς και τους λαούς της γης και σ' όλα σχεδόν τα κοινωνικά στρώματα, ανεξάρτητα απ' την ερμηγεία που δίνει ο καθένας στο φαινόμενο.

Ειδικότερα στη λαϊκή και πολύ περισσότερο στην ποιμενική παράδοση, η βασκανία είναι κοινότητα και οι τρόποι για την εξουδετέρωση της πολλοί και ποικίλοι.

Αντικρίζοντας ομορφιά, ευτυχία ή χαρά στο πρόσωπο κάποιου ανθρώπου, το «κακό μάτι» από μίσος, φθό-

νο ή ζήλεια, μπορεί να προκαλέσει νοσθένεια ή ψυχολογικά προβλήματα. Μικρά παιδιά ενώ είναι χαριτωμένα και παίζουν χαρούμενα, μετά το μάτιασμα είναι επιθετικά ή κλαίνε και δεν ησυχάζουν με τίποτα.

Ακόμη και την αποτελεσματικότητα των όπλων και άλλων χρήσιμων αντικειμένων μπορεί να επηρεάσει η βασκανία, όπως και ζωα που με την επίδραση της παρουσιάζουν συμπτώματα τρεμούλας, δυσκολίας να σταθούν στα πόδια τους, αποχή από φαγητό κ.ά.

Ποιά όμως είναι η θέση και η πίστη του Χριστιανισμού στο θέμα αυτό; Όπως φαίνεται απ' την ορθόδοξη παράδοση και τη λειτουργική πράξη, η Εκκλησία πιστεύει πως η βασκανία είναι αποτέλεσμα διαβολικής ενέργειας. Είναι ένα είδος μεταφοράς της δαιμονικής δύναμης, όχι απ' ευθείας από το διάβολο στον άνθρωπο, αλλά μέσω ενός μεσάζοντα.

Πολλές μαρτυρίες έχουμε απ' την Εκκλησιαστική ιστορία για τη βασκανία και τις επιπτώσεις της.

Ο Απόστολος Παύλος στην προς Γαλάτας επιστολή του γράφει: «Ὡ ἀνόητοι Γαλάται τίς ὑμᾶς ἐβάσκανε τὴ ἀλήθεια μὴ πείθεσθαι» (Κεφ. 3, 1).

Μαρτυρίες του Αγίου Ιγνατίου και του Ιουστίνου, φιλοσόφου και μάρτυρα (2ος αι.), σχετίζουν τη βασκανία με το φθόνο και τη μαγεία. Ο Μέγας Βασίλειος (4ος αι.) έγραψε και λόγο «περί φθόνου και βασκανίας».

Ενδιαφέρουσα είναι η περίπτωση του Αγίου ιερομάρτυρα Κυπριανού, ο οποίος πριν βαπτισθεί χριστιανός, ήταν «ἐκδοτός εἰς τὴν μαγείαν καὶ τῶν δαιμόνων λατρευτής».

Προσπάθησε με κάθε τρόπο να παραούρει σε έρωτα την παρθένου Ιουστίνη. Απέτυχε όμως και αναγνωρίζοντας τη δύναμη του Σταυρού έγινε χριστιανός και αργότερα μάλιστα και επίσκοπος. Έγραψε και την ομώνυμη ευχή εναντίον της μαγείας και βασκανίας.

Τις συνέπειες του ματιόμαστος αντιμετωπίζει η Εκκλησία με τα αγιαστικά μέσα της. Πρώτον με τον αγιασμό, όπου μετά από μια σύντομη ακολουθία ο ιερέας παρακαλεί τον παντοδύναμο Θεό να διώξει, «πάσαν διαβολικὴν ἐνέργειαν, πάσαν σατανικὴν ἐφοδὸν καὶ πάσαν ἐπιβουλὴν, περιεργεῖαν τε πονηρὰν καὶ θλιβὴν καὶ σφθαλμὸν βασκανίαν των κακοποιῶν καὶ πονηρῶν ἀνθρώπων» από τον ματιασμένο. Ακόμη γίνεται σταύρωμα με το Σταυρό και επικύληση της δύναμης του Θεού. Πολλοί ιερείς διηγούνται τα άμεσα ευεργετικά αποτελέσματα της αγιαστικής τους δράσης.

Όταν δεν είναι δυνατό να προσκληθεί ιερέας, οι λαϊκοί με σταύρωμα ή με επάλειψη του ματιασμένου με το λάδι του Αγίου Ευχελαιίου ή και με απλό λάδι αντιμετωπίζουν το πρόβλημα.

Βέβαια, για την Εκκλησία, αυτή η θε-

ραπευτική ικανότητα του αγιασμού και του Αγίου Ευχελαίου δεν γίνεται κατά τρόπο μαγικό, αλλά απαιτείται η αποδοχή απ' τον δεχόμενο και πίστη στη δύναμη του Χριστού.

Βέβαια η λαϊκή παράδοση θέλει ορισμένους ανθρώπους να αντιμετωπίζουν τη θασκανία, να «ξεματιάζουν». Συνήθως στέλνουν στον «ειδικό» ένα κομμάτι σχοινί, που έχουν αποθέσει στον άρρωστο, και αυτός με ένα είδος τελετουργικής πράξης δέοντας, λύνοντας, σταυρώνοντας το σχοινί και επικαλούμενος διάφορες φράσεις (κατ' άλλους το «πάτερ ημών» και κατ' άλλους μυστικές) προσπαθεί να «στρίψει» το κακό μάτι.

Εναντίον της θασκανίας ο λαός χρησιμοποιεί διάφορα μέσα. Πρώτων τα φυλακτά με λείψανα αγίων ή με σταυρό, κατά προτίμηση από ακληρό ξύλο και λιθάνι. Ακόμη χρησιμοποιεί δέρμα από ασβό και σκόρδα, ιδίως για τις καλλιεργείες. Είναι γνωστή η σχετική φράση - παροιμία, «σκόρδα στα μάτια σου».

Οι βοσκαί κρεμάνε στα ζώα τους κόκκινο σχοινί, ώστε να μεταποτίσουν την προσοχή του «θασκακού ματιού»

ο' αυτό και να προστατεύσουν τα κοπάδια τους.

Προστατευτική δύναμη απέναντι στη θασκανία θεωρούνται ότι έχουν το φτώσιμα, το μπλε χρώμα και η «μούντζα» (φασκέλωμα).

Πέρα απ' τη θεολογική πίστη, η ερημνεία της θασκανίας πρέπει να αναζητηθεί στη λαϊκή αντίληψη και πεποίθηση πως ορισμένες ενέργειες του ανθρώπου, όπως το βλέμμα, η φωνή

και ο λόγος (ευλογία, κατάρα), η πνοή και το εμψύσισμα περιέχουν και μπορούν να εκπέμπουν ισχυρές μυστηριώδεις δυνάμεις, ικανές να επηρεάσουν πρόσωπα, πράγματα και καταστάσεις.

Δημήτρης Ν. Κόκκοτος

Καθηγητής Φυσικής—
Πτυχιούχος Θεολογίας

Προσενχή για το ξεματιάσμα

*Ο Ιησούς Χριστός νικά και όλα τα κακά σκορπά. Φεύ-
γα πειρασμέ απ' εδώ και ο Χριστός μας είναι εδώ. Ο
Χριστός επέγρασε και πάλι ξαναπέγρασε, κάθε κακό
εσοκόριψε τον όφι και την όφισσα και την κακή ιδιό-
νισα.*

*Ως τρέχει ο ήλιος και το φεγγάρι, ως τρέχει ο Ιορδάν-
ης ποταμός, να τρέξει το κάθε κακό και να φύγει.
Άγιοι Ανάργυροι θαυματουργοί Κοσμά και Δαμιανέ.*

Πως ξεκίνησαν τα τραπεζάκια

Η εποχή μας χαρακτηρίζεται από την εξέλιξη της μηχανής που συνεπάγεται ορθολογισμό και αντικειμενικότητα.

Όμως ο άνθρωπος έχει ανάγκη να πιστεύει σε κάτι άλλο έξω από τον εαυτό του. Έτσι βλέπουμε να ανθούν οι παραεπιστήμες, όπως αστρολογία, χειρομαντεία, τραπεζάκια, ονειροκρίτες.

Απ' τις «επιστήμες» αυτές η πιο σύγχρονη είναι τα «τραπεζάκια», που γεννήθηκε στην Αμερική τον 19ο αιώνα και από εκεί εξαπλώθηκε σε όλη την Ευρώπη. Αλλά ως δούμε πως ξεκίνησε. Την ιστορία αυτή διηγείται σε ένα άρθρο στο περιοδικό L' Histoire η Nicole Edelman. Εδώ παραθέτουμε αποσπάσματά της.

Το 1847, μια οικογένεια μεθοδιστών, οι Φωξ, με δύο κορίτσια εγκαθίστανται σε χωριό κοντά στη Νέα Υόρκη. Σε λίγο το ξύλινο σπίτι τους αντιχρησιμεύει από ελαφρώς χτυπητά, όπως αυτά που άκουγαν οι προκάτοχοί τους. Τη νύχτα της 31 Μαρτίου 1848 τα χτυπήματα γίνονται αφόρητα δυνατά. Η μητέρα συμβουλεύει την κόρη

της να μετρήσει ως το δέκα, τα παιδιά δεν αντιδρά, αλλά ακούγονται δέκα συνεχείς χτύποι. Έτσι αρχίζει ο διάλογος ανάμεσα στο «πνεύμα» και τους Φωξ. Οι Φωξ παίρνουν ένα αλφεινόχρυσο και δείχνουν ένα, ένα τα γράμματα. Το «πνεύμα», με τη σειρά του, χτυπά μόλις δείξουν το γράμμα που αντιστοιχεί στο όνομά του: Λέγεται Τσαρλς Ρόσμαν, ήταν γυρολόγος και δολοφονήθηκε από κλέφτες. Άμέσως η οικογένεια Φωξ αρχίζει να ψάχνει στα θεμέλια του σπιτιού, χωρίς όμως να βρει τίποτα. Το 1904 μόλις βρέθηκε ένας σκελετός θαμμένος στην αποθήκη. Οι γονείς στέλνουν τα δύο κορίτσια στη μεγάλη τους αδελφή, σε άλλη πολιτεία. Εκεί η μικρή Μάργκαρετ αναπτύσσει τις ιδιότητές της. Τα πνεύματα της συμβουλεύουν τη χρήση του τραπεζιού που διευκολύνει το διάλογο ανάμεσα στους ζωντανούς και τους νεκρούς. Η Μάργκαρετ και η αδελφή της γίνονται διάσημες, τόσο που οργανώνουν την πρώτη μεγάλη συνάντηση πνευματισμού στο Corinthian Hall του Μάντσεστερ.

Πρώτη επηρεάζεται η Μεγ. Βρετανία και μετά η υπόλοιπη Ευρώπη. Στις αρχές του Μάρτη του 1853 το ατόπιλο Washington φέρνει στη Βρέμη γράμματα, εφημερίδες και άλλα έντυπα σχετικά με τα τραπεζάκια. Πρώσια, Αυστρία, Βέλγιο, Γαλλία, υιοθετούν με τη σειρά τους τη μέθοδο αυτή επικουρωμένα με το υπερπέραν. Σιγά, σιγά, το τραπέζι εξελίσσεται ώσπου επινοείται ένα τραπεζάκι που αποτελείται από τριγωνική σανίδα στερεωμένη σε τρία πόδια. Δύο από τα πόδια αυτά έχουν καρπούλα και το τρίτο έχει μολύβι. Άροντερα, το μολύβι θα το κρατά το ίδιο το μέντιομ (μέσο) που συνήθως είναι γυναίκα. Πολλές υποθέσεις έχουν διατυπωθεί. Στο τέλος του 19ου αιώνα υποστηρίζεται πως ο μεσάζων εκπέμπει μια δύναμη που η φύση της είναι άγνωστη.

Η μέθοδος αυτή της μαντείας δεν είναι όμως εφεύρεση του 19ου αιώνα. Υπήρχε παλιότερα αλλά ξεχάστηκε: Ο Τερτουλιανός, ο Απολλώνιος, ο Τυανεύς κ.α. επίσης και θουδιστές μοναχοί χρησιμοποιούν τραπεζάκια για τον ίδιο σκοπό. Αλλά στην Ευρώπη του 19ου αιώνα τα τραπεζάκια παίζουν κάποιο κοινωνικό ρόλο: Γύρω τους δημιουργούνται αδελφική, κάπως συναμοτική ατμόσφαιρα που ευνοεί τα πολιτικά πάθη,